

**Karakterisering och kulturhistorisk värdering**

## **Västra Torsås kyrka**

Västra Torsås socken i Alvesta kommun  
Kronobergs län

Smålands museum  
Samuel Palmblad  
2006

## **Inledning**

### **Bakgrund och syfte**

I samband med upprättandet av vård- och underhållsplaner för kyrkor i Växjö stift har Smålands museum på uppdrag av byggnadsingenjör Göran Gustafsson genomfört en karakterisering och kulturhistorisk värdering av Västra Torsås kyrka under våren 2006. De kyrkor som berörs är de som tillhör Svenska kyrkan och omfattas av kulturminneslagen, dvs. kyrkobyggnader som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen. Karakteriseringen och den kulturhistoriska värderingen syftar till att användas som underlag för vård- och underhållsplanen.

Nedanstående material består av en historik över kyrkobyggnaden, en beskrivning av exteriör och interiör samt en kulturhistorisk bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering samt arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit länsmuseets topografiska arkiv och Antikvarisk- topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. De redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning i kyrkobyggnadens historia.

### **Kulturhistorisk bedömning**

En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan kontinuerligt föremål för omvärderingar. Bedömningen utgår från såväl den enskilda kyrkobyggnadens värden som kyrkomiljön i sin helhet, men också till värden i förhållande till andra kyrkobyggnader i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning

# Västra Torsås

## Kortfattad historik

När kyrkan i Torsås by började bli så nedgången att församlingen bestämde att en ny kyrkobyggnad var nödvändig uppstod högljudda diskussioner om lämpligast placering. Kungl. Majestät fick slutligen avgöra frågan där byn Lönashult bedömdes vara mest fördelaktig då platsen låg centralt i socken. Torsås hade en stor del av befolkningen men låg invid gränsen mot Skatelövs socken. Den äldre kyrkan från 1730 revs 1874 där inventarier och byggmaterial auktionerades ut.

Ritningar beställdes från Överintendentsämbetet och de presenterades 1863. Av olika skäl påbörjades inte byggnationen utan först 1870 inleddes efter kyrkliga påtryckningar arbetet. Vid färdigställandet 1872 rymde kyrkorummet över 1500 personer och det treskeppiga långhuset med sina stora sidoläktare gav ett storslaget intryck. Kyrkan i Västra Torsås blev en av länets största kyrkor. Exteriören utmärks av den smala tornspiran och de båda stora sidoutbyggnaderna på långhuset medan interiören till stora delar är ett verk från 1963 då en närmast total omgestaltning av kyrkorummet genomfördes. Arkitekturen är influerad av det sena 1800-talets blandstilar men samtidigt framstår kyrkan som traditionell vad gäller utformning och planlösning.

## Exteriör

Stommen är av sten med spritputsade fasader som vitkalkats.

Kyrkan är placerad i öst-västlig riktning med ett rektangulärt långhus som i öster avlutas med en tresidig sakristia. Tornet i väster ger ett resligt intryck genom sin slanka lanternin och smala spira. Spiran kröns av ett förgyllt kors med kula och taket är liksom tornet klätt med kopparpålit. Den åttakantiga lanterninen har ett rundbågigt fönster i varje väderstreck, ytterväggarna är täckta med ett vitmålat skivmaterial, möjligtvis eternit. Fönstren är moderna där bågar och spröjs består av behandlad aluminium. På torntakets fyra sidor finns kopparklädda kupor innehållandes urtavlor. Takfoten har markerats med tätt sittande konsoler som tillsammans med två rikligt profilerade gesimser på tornkroppen ger en dekorativ verkan samtidigt som tornets monumentalitet förstärks. Mellan varje konsol finns dessutom en målad schablon med ett abstrakt mönster, på mallen benämns den *överkörd katt* vilket är en något passande beskrivning. Tornet är försett med två rundbågiga ljudluckor i varje väderstreck. Själva luckorna täcks med liggande panel.

Huvudentrén som är förlagd till tornets västvägg består av en dubbelpört med dörrblad innehållande vardera fyra kvadratiska spegelfält. Porten kröns med ett rundbågat fönster snarlikt de som finns vid övriga entréer. Ovanför är en minnessten med förgylld text, till synes vilande på den kraftigt utkragade och profilerade gesimsen, inmurad i väggen. Texten lyder: *Uppförd under Konung Carl XV regering åren 1870.1871. Herran är i sitt helga tempel.* Ett blyspröjsat fönster med tre bredvid varandra placerade bågar skapar tillsammans med minnesstenen en sammanhållande enhet. Mittbågen är dock bredare och högre samt rundbågigt vilket medför en fönstersättning som kan tolkas som en symbol för det treskeppiga kyrkorummet.

Långhusets norr- och sydfasader är snarlika där mittpartiet upptas av en större utbyggnad med entréparti. På vardera sidan är tre stora fönsteröppningar. På långhusets västvägg, på ömse

sidor om tornet, sitter två dylika fönster. Dessa sammanlagt fjorton fönster, samt två av sakristians fönster är av samma utförande med sex bågar och två tvärposter. De två översta bågar bildar en rundbåge. Glasen är blyspröjsade i ett rombmönster där stormsäkring förekommer både på in- och utsida. På utbyggnadernas väst- och östsidor samt tornets norr- och sydvägg sitter ett högt, smalt fönster med tre blyspröjsade bågar. Samtliga fönster är målade i en mörkgrön kulör där solbänkarna utgörs av en svartmålad järnkonstruktion. Fönsteromfattningar och nischer är slätputsade och vitkalkade.

De båda sidoutbyggnadernas entrépartier består av en dubbelport vars dörrar är uppdelade i fyra lika stora spegelfält. Ett ovanliggande rundbågigt fönster med fyra bågar skapar en sammanhållande entréenhet där portal och fönster inramas av en slätputsad omfattning. Långhusets sadeltak liksom sidoutbyggnadernas valmade takfall är täckta med enkupigt tegel. Takfoten är kraftigt profilerad och förhöjer drastiskt fasadernas dekorativa verkan. På långhusets norra takfall, invid sakristian, står en hög tegelmurad skorsten med ett gjutet utkragande krön. Ett udda inslag utgör den kyrktupp från den äldre kyrkan som står placerad på långhusets taknock. Ett mindre lunettfönster är uppsatt på långhusets östra gavelspets, precis ovanför sakristians takfall. Sakristian utgörs av tre fasadavsnitt där mittdelen upptas av en kopparklädd dubbelport med ett ovanliggande rundbågigt fönster. De två övriga sidorna domineras av höga fönster, dessa redovisades tidigare. Via en gjuten trappnedgång på sakristians norra del nås pannrum och personalutrymme.

En intressant detalj utgör de ventilationsgluggar som finns regelbundet placerade utmed sockeln. Dessa täcks med smäckra järnluckor som försetts med växtslingor. Exteriören ger ett vackert och proportionerligt intryck där sidoutbyggnaderna och de rombmönstrade fönstren samtidigt skapar en för länet något ovanlig karaktär.

## Exteriöra förändringar

Exteriören är i huvudsak oförvanskad där förändringarna främst koncentreras till taken och dess täckning. I ett brev från 1922 kan följande läsas: *låta att med svart svensk skiffer av små dimensioner omtäcka långhusets, sakristians och södra utbyggnadens tak, dock ej långhusets norra takfall då nuvarande spåntäckning är i gott stånd*. Taken var ursprungligen spåntäckta men vid 1924 års restaurering valdes att täcka om taken med tegel, ej skiffer som först föreslagits. Torn och spira fick anstå och först 1953 utfördes en koppartäckning i samband med att nytt tegel lades på övriga takfall. Byte av takmaterial har varit vanligt på kyrkor under 1900-talet och även om det ur antikvarisk synvinkel varit önskvärt att bibehålla ursprunglig typ av takmaterial så får åtgärderna på Västra Torsås ändå anses som acceptabla.

Däremot har lanterninen kraftigt förvanskats genom att ytterväggarna klätts med skivor, eventuellt eternit, samt att fönstren ersatts med moderna aluminiumbågar. Åtgärderna som utfördes 1953 och 1984 är olyckliga och ger ett opassande intryck. Vid tillskapandet av pannrummet under sakristian 1963 göts en källartrappa och en skorsten uppmurades på norra takfallet. Även om skorstenen är iögonfallande har den exteriöra karaktären inte påverkats negativt. Övriga arbeten har främst varit koncentrerade kring regelbundna underhållsåtgärder vilket inbegripit putslagningar, avfärgning och målning av trätor.

## Interiör

Kyrkorummet präglas till stor del av 1963 års omdaning då omkring 1000 sittplatser försvann och kor samt sakristia omgestaltades i grunden. Inventarier från den äldre kyrkan har även

erhållit monumentala placeringar vilket tillför interiören en historisk och arkitektonisk dimension som korresponderar väl med det sena 1800-talets inredningsstil. Här följer en beskrivning av kyrkointeriören med början i vapenhuset.

Vapenhusets golv är belagt med kalkstensplattor och trätaket är målat i en klarblå kulör. Utmed norrväggen står den bastanta kyrkkistan från 1704, kistan tillverkades vid Huseby bruk och är järninklädd. Invid står en mindre bänk med hel rygg, en dylik står även utmed sydväggen. En äldre tavla innehållande ett längre textstycke där den gamla kyrkans historia i Torsås by beskrivs är uppsatt på sydväggen. I taket hänger en säregen blyspröjsad ljuskrona med färgade glasbitar lagda i mönster. Denna krona är en av fyra i kyrkan och sägs härröra från den gamla kyrkan. En dubbelport med spegeldörrar samt svängdörrarna från 1924 bildar vindfånget mellan vapenhus och långhus. Svängdörrarnas övre halva är försedda med katedralglas och krysspröjs.

Kyrkorummets båda bänkkvarter är slutna mot såväl sido- som mittgång där varje kvarter innehåller sjutton bänkrader med rödklädda sittedynor. Bänkspeglarna är målade i en ljusblå kulör med en förgylld ram, omgivande listverk och mellanstycken är målade i olika gråa nyanser. Ovanför varje bänkkvarter hänger tre mycket praktfulla mässingskronor, tre av dem är ursprungliga medan de tre övriga nytillverkades 1963. Kyrkorummet är treskeppigt med tunnvalvt mittskepp och plana tak i sidoskeppen. Två kolonnraden markerar tydligt indelningen av de tre skeppen. Kolonnerna är åttakantiga och målade i en mustig mörkblå kulör, sex av kolonnerna är helt fristående medan övriga är placerade vid hörn och läktare. Flera kolonner får därmed karaktären av halvkolonner. Kapitälerna är försedda med stora förgyllda ytor som åtskiljs av starkt röda fält.

Då den norra sidoutbyggnaden omvandlades till bårhus 1963 murades passagen till kyrkorummet igen. Den äldre öppningen har markerats i putsen, vid dess mitt står numera ett ståndur. Den södra sidoutbyggnaden är till stora delar bevarad. Dubbelporten mot kyrkorummet består av spegeldörrar, ovanför porten hänger en stor, färggrann väv, visande Kristi himmelfärd. Trägolvet i utbyggnaden är ursprungligt, det enda kvarvarande i kyrkan, och består av kilsågade brädor. En brant trappa leder upp till övervåningen där ett kassaskåp murats in i väggen. Här fanns tidigare utgången till södra sidoläktaren som sedan 1963 är igensatt. På bägge våningsplanen hänger en blyspröjsad ljuskrona (se vapenhus).

Utmed långhusväggarna står ett flertal lösa bänkar och trägolven har i mitt- och sidogångar delvis täckts med en grå matta. Noterbart är att inga lampetter är uppsatta på väggarna.

Den södra läktarunderbyggnaden innehåller ett stort sammanträdesrum. En grå halvkolonn på västväggen med förgyllda detaljer har eventuellt fått behålla en äldre färgsättning. Ett flertal funktioner inryms i den norra läktarunderbyggnaden, här finns kapprum, handikapptolett, städskrubba, el-central samt ett vänt- och läsrum. I det senare rummet står ett golvur som tillhört den äldre kyrkan, urverket är dock sentida. Framför de båda inbyggnaderna löper två raka trappor med enkla träräcken till läktaren. Under den norra trappan står en skalenlig trämodell över den gamla kyrkan som tillverkats av kyrkvärden Rune Karlsson. Intill hänger två äldre tavlor varav den ena föreställer Bengt Andersson, mannen som kämpade för att kyrkan skulle placeras i Lönashult. Vid den södra läktartrappan hänger ett Series pastorum och på golvet står en ljusbärare från 1994 format som ett klot.

Läktaren bärs av tolv kolonner varav sex är delvis infällda i väggen sedan läktaren förlängdes 1963 varvid de liknar halvkolonner. Kolonnerna är snarlika de övriga i långhuset, dock är

kapitälerna gråa och har färre förgyllda detaljer. Läktaren har ett framskjutande mittparti och den långsträckt läktarbarriären består av 30 spegelfält. Mittspegeln upptas av en förgylld lyra med korslagda trumpeter som omges av eklöv. Ytterligare två speglar, närmare långhusväggarna, har försetts med ett dekorativt tillägg bestående av förgyllda växtslingor. Utrymmet på läktaren upplevs som mycket stort då orgeln är förhållandevis liten, bänkarna är borttagna samtidigt som läktaren förlängdes 1963. Samma år tillkom vid den södra väggen ett rum för körens verksamhet medan det på norrväggen uppfördes ett rum avsett att fungera som bok- och materialförråd. Båda rummen är lika stora med vitmålade tak och lackade trägol. Läktargolvet av trä har liksom kyrkorummet försetts med gråa gångmattor, i taket hänger två mindre mässingskronor. Till tornkammaren leder två separata dörrar med tillhörande trärappor.

Två trappsteg skiljer kor och långhus och sedan antalet bänkrader reducerats radikalt 1963 upplevs korområdet rymligt och luftigt. Det medeltida altarskåpet utgör naturligt blickfång där det står placerat på altarbordet. Altaret som står på ett upphöjt podium flankeras av resliga träpedestaler som bär enkla vaser med blommor. Den öppna femsidiga altarringen har smäckra balusterdockor och ett tygklätt knäfall. Färgsättningen utgörs av gråa toner där vissa detaljer förgyllts. Utrymmet mellan altarring och podiet är täckt med en grå matta. Predikstolen, som nås via en täckt trappuppgång, står invid den norra kolonnraden. Såväl baldakin som korg är förankrade vid en av kolonnerna och denna uppställning medför att prästen enkelt kan överblicka kyrkorummet.

Den norra kordelen upptas av en kyrkvärdsbänk, en psalmnummertavla och ett förgyllt kors med törne. Korset utgjorde före restaureringen 1924 den enda altarutsmäckningen men plockades bort när altarskåpet uppsattes. Det dekorativa podium med voluter som korset tidigare stod på har vänts upp och ned och fungerar numera som väggfast hylla för en nioarmad ljusstake placerad bakom dopfunten. Dopfunten som är placerad på en åttasidig plattform täckt med en röd matta är uppställd i korets södra del. Ovanför hänger baldakinen tillhörande den gamla kyrkans predikstol. Baldakinen kröns av Kristus med korsfana, mellan kartuscher med rester av inskrifter står hornblåsande puttin, i taket hänger en duva. På golvet bakom plattformen står två smidda golvljusstakar, en modern träskulptur och ett processionskors och på den södra väggen hänger en psalmnummertavla. Korets båda psalmtavlor med fyra utstående armar för stearinljus flyttades 1963 till norr- respektive sydväggen vilket gjorde dem mindre synliga.

Absid och kor var fram till 1963 åtskiljda genom ett skrank där absiden fungerade som sakristia. Efter att nya rum tillskapats i sidoskeppen kunde sakristian omgestaltas till kapell vilket innebar att skranket revs och altaret flyttades fram. Samtidigt uppsattes den äldre predikstolen bakom altarskåpet och lösa stolar placerades utmed sidoväggarna. En större målning föreställande ett naturmotiv hänger på altarskåpets rygg vilket ger predikstolen ett förskönat helhetsintryck. På väggarna sitter fyra mässingslampetter och i taket hänger en större mässingskrona. De höga fönstren med olikfärgat glas i de översta bågarna ger ett rikligt ljus i kapellet. Den mittplacerade porten som leder till kyrkogården består av två tätt sittande dörrpar. Innerdörrarna har vardera tre spegelfält som kröns av ytterligare ett spegelpar med ett ovanliggande dekorativt listverk. Troligtvis byggdes entrépartiet om 1963 då listverket hämtades från det borttagna skranket samt att nya innerdörrar tillkom; de äldre gångjärnen sitter kvar.

Skranket var rikt utsmyckat med pilastrar försedda med förgyllda korintiska kapitäl bärande ett utkragande entablement där mellanliggande friser innehöll förgyllda växtslingor. När man

i de båda sidoskeppen byggde nya rum 1963 togs stora delar av skranket till vara och uppsattes som dörromfattningar, troligtvis nyttjades även dörrarna. Dessa utrymmen nås från kapellet där det södra rummet fick funktion som skrudkammare och vigselrum medan det norra inrättades som ny sakristia. Skrudkammaren innehåller väggfasta skåp där östväggen upptas av ett altare med knäfall och ett krucifix. I det rödmålade taket hänger en mässingskrona.

Sakristian är högst enkel med ett mindre kontor, toalett, några väggfasta skåp samt ett altare på sydväggen. I det rödmålade taket hänger en mässingskrona. Bårhuset som iordningställdes i den norra utbyggnaden 1963 ger ett mäktigt intryck trots en sparsmakad inredning. Då mellanvåningen revs upplevs takhöjden imponerande i det lilla rummet. Golvet är belagt med kalkstensplattor och i det blåmålade taket hänger en blyspröjsad ljuskrona (se vapenhuset). I en djup nisch på sydväggen står ett enkelt väggfast altare med en klassisk Thorvaldsens Kristusbild stående på bordet. En altartavla utförd av David Ralson tillkom 1978 då troligtvis även den omålade furupanelen uppsattes på sydväggen. Denna panel förstör tyvärr rummets rena och avskalade karaktär.

## Interiöra förändringar

Dagens interiör präglas i stor utsträckning av restaureringarna 1924 och 1963. Den av arkitekt Adolf Wiman ledda restaureringen 1924 kännetecknas främst av rena underhållsåtgärder där den mest påtagliga åtgärden var altarskåpets uppsättande på altaret. Den högst återhållsamma altarutsmyckning erhöll nu ett monumentalt altarskåp av stort värde som drastiskt omgestaltade hela koret genom sin tyngd och storlek. Klimatet i kyrkan förbättrades genom att innanfönster monterades i långhuset och ett vindfång byggdes mot vapenhuset. En intressant episod uppstod när målaren närmast på eget initiativ dekorerade koret med diverse symboler, församlingen ålades efter myndighetsbeslut att måla över dessa tillägg.

Förutom ett stort underhållsbehov iscensattes 1963 restaurering med kravet att anpassa kyrkorummet för en allt mindre församling. Arkitekt Hans Lindén fick i uppdrag att skapa ett modernt och funktionellt rum där antalet sittplatser drastiskt skulle minskas. En rad omfattande ingrepp utfördes där nya utrymmen tillkom, sektioner revs och bänkkvarteren minimerades. Orgelläktaren flyttades fram där väggpartiet lades fem meter framför den äldre sträckningen vilket möjliggjorde inrättandet av flera rum under läktaren. De båda sidoläktarna som sträckte sig ända till mittskeppet revs och förbindelsen med sidoutbyggnaderna murades igen. Samtidigt plockades bänkraderna på orgelläktaren bort, denna läktare som tidigare nåddes via vapenhuset erhöll två nya trappor som placerades framför läktarunderbyggnaderna. Mittgångens tre mässingskronor samt tre nytillverkade kronor av samma utförande hängdes upp ovanför de två kvarvarande bänkkvarteren.

Trappan i vapenhuset revs och golvet belades med kalkstensplattor. De båda sidoutbyggnaderna förlorade sin ursprungliga funktion genom att sidoläktarna revs. Den norra utbyggnaden omgestaltades fullkomligt genom att ett bårhus inrättades vilket bl.a. innebar att trappan och mellanvåningen revs och dörren till kyrkorummet murades igen. Den södra utbyggnaden har däremot bevarat sin äldre karaktär, golvet är original och trappan bibehölls då övervåningen kom att nyttjas som förråd.

Koret och sakristian utsattes för omvälvande förändringar. Skranket plockades ned, altaret flyttades fram och sakristian byggdes om till kapell. I sidoskeppen uppfördes två nya rum där sakristian fick sin nya plats i det norra rummet. Dörrarna med sina praktfulla omfattningar

tillskapades med element från skranket. Korområdet utökades drastiskt genom att hela bänkkvarter avlägsnades. Psalmnummertavlorna flyttades från östväggen till norr- respektive sydväggen och den äldre predikstolens baldakin hängdes upp ovanför dopfunten. Arbetet i kyrkan var naturligtvis tidsödande och krävande men den åtgärd som förmodligen var mest komplicerad att utföra bestod i att gjuta ett helt nytt golvbjälklag. Detta skedde vintertid där t.o.m. lastbilar kördes in i kyrkorummet och oljefat stod brinnande på golvet för att möjliggöra härdning av betongen. Kolonnerna sattes även på armerade betongfundament. Arkitekt Lindéns realiserade åtgärdsprogram medförde en omgestaltning som bör betraktas som en av de mest genomgripande i länet. Kyrkorummet har anpassats till en minskande församling samtidigt som nya rumsfunktioner tillskapats. Äldre inventarier fick ny placering samtidigt som föremål återbördades efter att ha legat undanlagda. Färgsättningen utgick från den tidens populära kulörer med markanta inslag av mustiga blåa och röda kulörer samt skilda gråskalor.

### Viktigare inventarier

I kyrkan finns två predikstolar. Den äldre färdigställdes av Swen Segerwall från Växjö 1735 och är sedan 1963 uppsatt i absidkapellet. Korgens fem sidor upptas av skulpturer föreställande Kristus och de fyra evangelisterna. Korgen som vilar på ett kraftigt fundament är rikligt bemålad, på krönet står ett äldre timglas. Baldakinen, som tidigare beskrivits, hänger ovanför dopfunten.

Predikstolen från kyrkans tillblivelse har en traditionell utformning med fem spegelfält innehållande symbolerna: lagtavlorna, kalken med palmkvistar, törnekronan, nycklarna samt korset och ankaret. Korgen är förankrad i en kolonn men vilar även på ett högt fundament. Den välvda baldakinen med sitt förgyllda kors på krönet har dekorativa listverk och lambrequin. Predikstolen är rikligt försedd med förgyllningar där övrig färgskala utgår från gråa nyanser med inslag av ljusblått

Orgelfasaden utgör en av kyrkans vackraste och värdefullaste ägodelar med höga kulturhistoriska värden. Orgelverket levererades 1965 av Richard Jacoby men fasaden tillverkades redan 1767 av Jonas Wistenius från Linköping. Den sirliga barockexteriören med fem hornblåsande puttin på krönet och förgyllda växtslingor är ett utsökt arbete som undgått förvanskningar. Sidostyckena tillkom när orgeln flyttades till den nya kyrkan men dessa friställdes 1965.

Altarskåpet tillverkades troligtvis omkring år 1500 och gavs 1737 till Torsås kyrka som gåva från Skatelövs församling. Den ursprungliga konstruktionen bestod av ett mittparti (corpus) innehållande Maria, Gud fader och Kristus samt målade sidodörrar. Efter överlämnandet utförde Swen Segervall vissa omgestaltningar av måleriet och den mittplacerade Mariabilden flyttades åt sidan och ersattes av ett krucifix. Ett rikligt dekorerat överstycke tillkom även som domineras av Gud fader. Efter kyrkans rivning 1874 förvarades altarskåpet på kyrkan vind till 1924 då det fick sin nuvarande placering på altaret.

De båda klockorna i kyrkans torn härrör från den gamla kyrkans klockstapel. Lillklockan göts 1751 medan storklockan fick omgjutas 1833, dess ursprungliga tillverkningsår är okänt.



## Kyrkogården

Kyrkogården som sträcker sig i nord- sydlig riktning är omgiven av en huggen naturstenmur. Då bakomliggande mark ligger i samma nivå som murkrönen skapas en höjdskillnad som förstärker platsens monumentalitet. Kyrkan är grundlagd direkt på berget och p.g.a. terrängens beskaffenhet medför detta att murarna varierar i höjd. I sydöstra hörnet är muren som högst. I anslutning till denna sida ligger ett äldre kyrkstall som numera fungerar som förråd för kyrkogårdsförvaltningen. Trädbeståndet är koncentrerat kring en krans av lövträd som följer murens sträckning, gångstråken är grusade och symmetriskt utlagda. Kyrkogårdens nordöstra hörn upptas av en större samling liggande gravstenar som samlats där efter att ha plockats bort från sina ursprungliga platser.

## Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Dagens kyrka är den första kyrkan på platsen varvid äldre lämningar saknas. Kyrkorummet utmärks dock av föremål som sparades när den gamla kyrkan i Torsås by övergavs och revs. Detta ger en historisk kontinuitet och belyser en folklig vilja att vårda sitt kulturella arv. Vid färdigställandet framstod kyrkan i Lönashult som en av de största landsortskyrkorna i länet med uppemot 1550 sittplatser. Äldre bilder tydliggör hur man strävat efter att fylla nästan varje kvadratmeter med bänkrader, sidoläktarna var dessutom ovanligt stora. Exteriören kännetecknas av det sena 1800-talets stildrag med ett högrest torn med smal spira och en ökad fokusering på dekorativa element. Exempelvis fönstrens utformning och de kraftigt profilerade gesimserna tydliggör denna inställning. Ett utmärkande karaktärsdrag utgör de båda stora sidoutbyggnaderna som närmast för tanken till en korskyrka.

Lanterninens omgestaltning vad gäller fasadmateriell och fönster utgör egentligen den mest påtagliga förvanskningen av exteriören. Taktäckningen har förändrats men dagens tegel- och koppartak ger ett välanpassat och traditionellt intryck. Karaktären bör därför betraktas som närmast oförvanskad och genom sitt tidstypiska men ändå något annorlunda yttre måste det kulturhistoriska värdet bedömas som mycket högt.

Kyrkorummet ger ett tilltalande, funktionellt och proportionerligt intryck som till stora delar är en effekt av 1963 års restaurering. Om man bortser från denna närmast omtumlande omgestaltning så har få arbeten utförts inne i kyrkan. Uppsättandet av altarskåpet 1924 synes vara den största förändringen. Vid arbetena 1963 gick man stundom mycket bryskt fram men samtidigt valdes att försöka återanvända material och även tillföra äldre inventarier som legat undanlagda. Resultatet blev ett kyrkorum som uppfattas mer strukturerat och i viss mån även förskönat. Arkitekten skapade en fungerande gudstjänstlokal anpassad för en allt mindre församling, till- och ombyggnationer genomfördes utan att störa kyrkorummets helhetsbild. Sidoläktarnas rivning utgjorde tillsammans med den kraftiga reduceringen av antalet bänkrader i långhuset den mest påtagliga omgestaltningen.

En förändring var nödvändig men rivandet av sidoläktarna får ur antikvartiskt hänseende anses som högst beklagligt då de i sin storlek och form var ovanliga samt ytterst karaktärsskapande i kyrkorummet. Interiören har sedan 1963 lämnats närmast orörd. Det kulturhistoriska värdet grundar sig på en rik inredning med en rad föremål från den äldre kyrkan samt bevarade sektioner från kyrkans tillblivelse. Rummet har funnit en stadga och utformning som bör framhållas som värdefullt. Framtida åtgärder måste därför utföras med stor varsamhet för att undvika förvanskningar av den helhetslösning som realiserades 1963. Färgsättningen kan dock med fördel utsättas för framtida omtolkningar.

## Händelseregister

- 1872 - Den nya kyrkan är färdigbyggd
- 1873 - Den 22 maj, Kristi himmelsfärdsdag, invigs kyrkan av kontraktsprosten L.G.A. Palmlund
- 1887 - Uppvärmningsanordning bestående av kaminer installeras, tillverkade i Ösmo
- 1910 - Predikstolen sänks
- 1919 - Brand i tornspira efter åsknedslag
- 1921 - Åskledare installeras
- 1923/24 - Interiör restaurering under ledning av Adolf Wiman
- Nytt orgelverk tillverkat av E.T. Walcker & Cie, Ludwigsburg
  - Orgelfasaden konserveras samt flyttas bakåt
  - Predikstol, altarskåp samt några äldre föremål konserveras av Sven Sundbaum
  - Innanfönster tillkommer i kyrkorummet
  - Vindfång anordnas mellan vapenhus och långhus
  - Äldre altarskåp placeras på altaret
  - Interiör ommålning i rådande färger
  - Dekormåleri tillkommer i triumfbåge, korvägg och korvalv. Efter myndighetsbeslut åläggs församlingen att måla över dessa
  - Putslagning och avfärgning av fasader
  - Taket beläggs med tegelpannor
- 1932 - Kaminerna försvinner och ett nytt värmesystem installeras. Ledningsdragningen utgick från sockenstugan där pannan för lågtrycksånga uppsattes
- 1948 - Kyrkstillarna rivs
- 1949 - Omförgyllning av kors och kula
- Målning av lanternin
- 1953 - Nytt taktegel på långhus och tornet kläs med kopparplåt
- Putslagning och avfärgning av fasader
  - Lanterninens ytterväggar kläs med skivor, eventuellt av eternit
  - Kors och kula förgylls
  - Nytt antependium samt altarduk
- 1956 - Ståndur tillverkat av Petter Ernst, återbördas
- Ny mässhake komponerad av Sigrid Synnergren
- 1960 - Altarduk skänks
- 1963 - Stor interiör restaurering och omgestaltning. Arkitekt Hans Lindén, byggmästare Anders Petersson
- Framflyttning av läktare vilket medför nya bärande kolonner
  - Läktarunderbyggnader tillkommer varvid två nya läktartrappor byggs. Den nya västväggen uppsätts 5 meter öster om nuvarande
  - Altare och altarring flyttas fram
  - Skapande av kapell i det som varit sakristia
  - Äldre predikstol placeras bakom altaruppsatsen medan baldakinen upphängs ovanför dopfunten
  - Fyra nya mässingslampetter uppsätts i absiden
  - Väggskärm till sakristia avlägsnas. Skärmarna återuppsätts som dörrromfattningar till den nya sakristian och skrudkammaren
  - Vid de båda sidoskeppens östra avslutning byggs nya väggar vilket skapar två nya rum. I det norra rummet inrättas den nya sakristian medan den södra avsågs fungera som skrudkammare och mindre vigselkapell
  - Ombyggnad av bänkarna för att förbättra bekvämligheten

- Mellanstycken mellan bänkdörrarna breddas
- Antalet bänkar reduceras kraftigt genom att man går från 40 till 17 bänkar per sida
- Gjutning av betongplatta under kyrkan
- Nytt golv på läktare
- Golvet i vapenhuset beläggs med kalkstensplattor
- Nytt trägolv i kyrkorummet
- Sidoläktarna rivs
- Bårhus inreds i norra utbyggnaden varvid porten till kyrkorummet muras igen
- Ett trettiotal lösa stolar placeras på läktaren
- Orgelfasaden flyttas fram
- Trappa i vapenhus rivs
- Flyttning av nummertavlor
- Podiet under altaret görs större samt att ett steg försvinner
- Rengöring och avfärgning av interiöra putsytor
- Armaturen hängs om, från mittgång till över bänkkvarteren , tre nya mässingskronor köps in för att komplettera befintliga
- Ny skåpsinredning samt toalett ordnas i den nya sakristian
- Pannrum grävs ut under kyrkans östra del
- Vinden isoleras
- Elektrisk ringning av klockor samt automatisk öppnare av tornluckorna installeras
- 1965 - Nytt orgelverk med 18 stämmor, byggd av Richard Jacoby. Fasadens sidostycken flyttas en bit från mittstycket
- 1972 - Nattvardsservis i silver skänks till kyrkan
- 1974 - Fyra nya altarljusstakar invigs
- 1976 - Dopfont i ek invigs, ritad av Erik Lindqvist och utförd av Lennart Svensson
  - Väv ritad av Alfhild Sandberg upphängs på altarskåpets baksida (Väven flyttas i mitten av 1980-talet till södra långhusväggen)
- 1978 - Tavla av David Ralson placeras ovanför altaret i bårhuset
  - Personalutrymme med toalett, dusch och pentry anordnas i pannrummet under sakristian
- 1984 - Tornur med fyra urtavlor installeras efter en donation
  - Troligtvis förses spiran med moderna fönster detta år. Bågar och spröjs av behandlad aluminium
- 1996 - Putslagning och avfärgning av fasaderna. Målning av exteriöra träytor
- 2006 - Handikapptoalett tillkommer i den norra läktarunderbyggnaden
  - Målning utförd av Jan Erik Andersson upphängs på altarskåpets baksida

## Källförteckning

Följande litteratur och arkiv har nyttjats i samband med vårdplansarbetet:

Antikvarisk- topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm.  
Handlingar från Kungl. Byggnadsstyrelsen är inkluderade

Klipparkivet vid Smålands museum: Västra Torsås kyrka

Topografiska arkivet vid Smålands museum: Alvesta kommun, Byggärenden, Västra Torsås kyrka

Vassi, Heidi, red, *Kyrkobyggnader i Kronobergs län* 1998

*Västra Torsås kyrka 1873-1973* (1973)